

autor nevěnoval více místa svému pronikavému rozboru dnešního stranictví, jehož typické vlastnosti (byrokratičnost stranického aparátu, závislost na financích a pod.) jen letmo zachycuje. Velmi zajímavý a originální je Sanderův postřeh tam, kde ukazuje, že dnešní náš systém přísně vázaných kandidátních listin je vlastně kompromisem mezi volbou stran (vázaností voliče) a volbou osob, neboť také strany jsou, alespoň pro jedno volební období, vázány tím, že nemohou do parlamentu či jiných volených sborů vysílati jiné delegáty, než kteří byli při volbách zvoleni. Sander také, věren své logické důslednosti, navrhuje úplné provedení principu vlády stran tím, že by se zavedla volba neosobní — volič by hlasoval jen pro určitou stranu, aniž by znal jména kandidátů — a strany by delegovaly do jednotlivých sborů podle potřeby různé delegáty. Jisto je, že by tímto způsobem — který by ovšem vládu stran jen ještě upevnil — mohla být zajištěna přece jen větší míra odbornosti jednání, neboť by si vedení strany mohlo mezi svými příslušníky vybrat vždy nejvhodnější osoby s ohledem na projednávané otázky. Nelze ovšem při tom neviděti i mnohá nebezpečí, jako jest zejména nedostatek politické kontinuity a možnost ještě většího uplatňování partikulárních zájmů jednotlivců a skupin, než jak je tomu dnes. Z reformních námětů Sanderových můžeme pokládati za nejvýznamnější snahu o odstranění demokratického absolutismu, jehož nebezpečí netkví ani tak v rozsahu moci dnešních politických stran, jako spíše v nedostatku jakékoliv mocenské protiváhy proti této moci. Sander se zde vrací k staré osvědčené koncepci mocenských protivah jako nejlepšího zabezpečení proti absolutismu moci ničím a nikým neomezené. Vytyká právem dnešní parlamentní republika, že je v ní celý státní aparát vybudován toliko jedinou methodou. Naproti tomu omezení svobody jednotlivce přísnou disciplínou stranických aparátů nepokládá Sander, s hlediska důsledně pojaté rousseauovské demokracie za závadné. Je spíše ještě pro větší utužení stranické disciplíny zavedením registrace stran a voličů (při tom ovšem neřeší otázku tajnosti volebního práva!). Navrhuje v podstatě kombinaci systému vlády stran se systémem stavovským.

V celku lze říci, že Sanderova zhuštěná kniha o problémech demokracie přispívá velmi cenným způsobem k naší dnešní demokratické problematice, i když methoda, kterou tak činí, je spíše přejata z logicko-deduktivního právníckého myšlení, než ze zdrojů objektivní a zejména empirické sociologie.

Dr. Mertl.

LUCIEN ROMIER: SI LE CAPITALISME DISPARAISSAIT. Libraire Hachette. Paris 1934.

Kapitalismus musí býti za každou cenu a za všech okolností ovládnán určitou morálkou. To je hlavní téma nového díla Luciena Romiera („Si le capitalisme disparaissait“), v němž se vyskytuje celá řada hlubokých a originálních myšlenek. Jsou sice často paradoxální, často popíratelné, ale tím spíše dávají impuls k uvažování o nejvážnějších problémech dnešní doby.

Nedejme se svéstí na scesti tímto slovem „kapitalismus“. Po každé, kdy někdo chtěl dáti přesnou definici tohoto pojmu, dalo se to s určitým předpojatým názorem a jen proto, aby byl kapitalismus buď do nebes vychválen nebo zavržen do horoucích pekel. Kapitalismus je však pouze hospodářský režim přizpůsobený novým způsobům použití kapitálů, režim, který převládá, tu s větší, tu s menší ryzostí, po celé minulé století. Jak praví Romier, „jsou na světě všeobecně platné a panující procesy, kterých se používá k rozvinutí výměnného obchodu prostřednictvím oběhu kapitálů. Ale každý

člověk a každý národ používá těchto procesů podle svého temperamentu a podle své životní filosofie“. Kapitalismus je hospodářská forma naší civilizace, ale je v úzkém vztahu k mravním silám, o něž se tato civilizace opírá.

Potřebuje mravní podpory tím spíše, že spočívá na principu svobody. Není to náhodou, že vznikl v prostředí, které se vyznačovalo ostrou vyhraněností svých mravů. Nelze upříti, že je tu pokrok, když lidé povolí méně politické moci, protože se dovedou podrobiti více svědomí mravnímu. Nezasluhují si už, aby byli svobodní, když už nedovedou poslouchati mravních pravidel. Což pak jsme tak hluboko klesli? Pohrdání smlouvami, snadnost odstranění osobní odpovědnosti, oslabení sankcí, tendence směřující k utečení se pod ochranné křídlo státu nebo některé korporace, aby se nemusilo vynakládati příliš velké úsilí a aby bylo možno se vyhnouti následkům vlastních chyb, to vše jsou znamenání celkového povolení, které znamená pro kapitalismus a pro celou naši civilizaci nebezpečí smrti.

Je třeba přisypovati tuto demoralisaci příčinám, jež by bylo možno nazvati mechanickými a které by bylo lze spatřovati ve vývoji hospodářských institucí? Romier poznamenává, že kapitalismus se stal méně individualistickým a že došlo k většímu soustředění podniků. Jiný autor, krajní individualista, Henri Lambert, neváhá přiznati, že příčinou neštěstí je akciová společnost, která podle něho oslabuje pojem odpovědnosti. Volá po odstranění všech kapitálových společností. Bylo by dále možno pouze vytvořování osobních společností, jejichž členové by byli solidárně odpovědní, a to celým svým jměním.

Ponechejme stranou nevýhody takovéto reformy. Používám tohoto příkladu jenom proto, abych ukázal, že by bylo marné, jak praví Romier, „reformovati věci a nereformovati lidi“. Velicí spekulanti, ať už používají nebo ne anonymních kapitálů, nepokoušejí se o to, aby unikli osobní odpovědnosti. Mnozí z těch, kteří v dnešní době poukazovali na krajnosti kapitalismu a na jeho výstřelky, to sami dokázali. Není to proto, že by byli chráněni omezenou odpovědností, když jednají ti obchodníci, kteří, sami nebo s několika společníky, vědí, že předem uvážený určitý krok nebo úpadek, třeba i hlavně úpadek provedený „in fraudem creditorum“, je obohatí na úkor jejich věřitelů. A dokonce právě v akciových společnostech se tyto mravy nejméně ujaly, protože jest tu prováděna jakási vzájemná kontrola. A v největších z nich způsobilo vědomí jejich sociální důležitosti, že u jejich vedoucích činitelů vznikl neobyčejně silný cit jejich odpovědnosti. Často bylo jim možno vytýkati spíše strach než přílišnou smělost ve spekulacích.

Také byly akciové společnosti obviňovány z toho, že příliš snadno se utíkají k ochraně státu a že takto otvírají cestu socialismu. Avšak jsme si tak zcela jisti, že za dnešního veřejného mínění malé podniky a tak zvaní neodvislí dělníci hájí energičtěji než ony práva svobody? Kým jsou tvořeny koalice, které žádají na státu podpůrná opatření, úzké hospodářské a sociální řády, omezení konkurence, zákony rušící dříve uzavřené smlouvy, záruky proti stálému kolísání hodnot a proti všem nebezpečím života?

Pravdou je, že dnes jsme v době všeobecného uvolnění mravnosti a že kapitalismus zakouší na sobě pouze výsledky tohoto uvolnění. Mravní zkáza vyvolaná válkou, politické a měnové zmatky, z nichž se zrodila spekulace, to vše jsou pouze příležitostné příčiny zla. Jeho hlavní příčiny budou postaveny jednou do pravého světla pronikavými pozorovateli, mezi něž patří i Romier. Jest však třeba zdůrazniti zejména dvě příčiny, které učinily konec i jiným, nekapitalistickým, civilizacím: je to předně hmotná prosperita a v demagogii degenerující demokracie. Aby se mohlo vyjít z této zkoušky,

jest třeba prostě morálky; nikdy nebylo důležitější připomenouti lidem vědomí jejich svobody a jejich odpovědnosti.

Jest třeba předělati, jak se to snad domnívá Romier, naši mravní a i intelektuální výchovu? Potřebuje kapitalismus také filosofii? Jistě nejde o to, aby byl uzavřen do úzkého rámce nějakého systému. Dovedl se přizpůsobiti různým filosofiím. Rozumí-li se tím všeobecné postavení ducha vůči sociálním problémům, je jedna filosofie, která řídila jeho kroky. Ztratil by se, kdyby se dal jiným intelektuálním směrem než je ten, který mu udává liberální duch.

Bylo by to zneuznání liberalismu, kdybychom si jej představovali jen jako utilitární a materialistické pojetí života. Jakou cenu by měla svoboda pro bytosti hnané pouze hmotnými zájmy, tedy ochotné k tomu, aby s nimi bylo nakládáno jako se stroji? Svobodu si můžeme představit pouze u bytostí mravních. Také proto, že znali moc citových sil, snažili si liberálové oddělití jevy hospodářské od jevů politických, to jest zabránit tomu, aby veškerá lidská činnost se stala obětí egoismu několika lidí nebo obětí kolektivních vášní. Naše civilisace by zmizela, kdyby ztratila tajemství onoho harmonického kolísání všech společenských sil, kterého je možno dosáhnouti jen v době svobody vyplývající z morálky.

Aby se zabránilo návratu k brutálním a dogmatickým sklonům, jest třeba, praví Romier, vyzbrojiti výchovu dvěma prvky, jichž až do nynějška postrádala: prvek intelektuální jistoty a prvek mravní důvěry vůči budoucnosti naší civilisace. Postrádala jich opravdu? Vytvořila pouze skeptiky, nebo naopak vlivem reakce pouze šílené otroky? Posiluje nás dnes myšlenka, že země, v nichž naše kapitalistická civilisace nejvíce odolává jsou právě ty, v nichž výchova ke svobodě měla dosti času, aby se projevila a aby přinesla ovoce.

C. H.

JACOB ROBINSON: „KOMENTÁŘ KE KONVENCI O ÚZEMÍ KLEJPEDSKÉM Z 8. KVĚTNA 1924“. Nákladem „Sparrdos Fondas“ v Kannasu, dva svazky slovníkového formátu (XV + 911 a XV + 742 stran).

Mírem ve Versailles (čl. 99) vzdalo se Německo všech práv a nároků na území při ústí Němenu mezi severovýchodní hranicí Východních Prus, bývalou hranicí rusko-německou a mořem Baltickým ve prospěch spojených a sdružených velmocí. Území toto bylo pak pod dočasnou správou Spojenců až do 9. ledna 1923, kdy do jednání o konečném osudu tohoto teritoria zasáhl převrat, kterým bylo území připojeno k Litvě. Konference velvyslanců uznala 16. února 1923 tuto skutečnost a počala na této nově základně další jednání o konečné vyřešení. Výsledkem je konvence o území klejpedském, podepsaná za Spojence Anglií, Francií, Itálií a Japonskem jakož i Spojenými státy severoamerickými dne 8. května 1924 a ratifikovaná v Litvě 17. května 1924.

Tímto aktem bylo území definitivně uznáno za samosprávnou jednotku pod suverénní Litvy. Součástí konvence jest: I. statut vymezující tuto autonomii, II. ustanovení o přístavu, III. ustanovení o transitu.

Podle statutu jest autonomie tohoto území založena na zásadách demokratických a vztahuje se na zákonodárství, nalézání práva, správu i finance. V čele stojí guvernér jmenovaný presidentem republiky Litevské. Zákonodárnou moc vykonává sněm (seimelis), výkonnou direktorium nejvýše pětičlenné, jmenované guvernérem. Rozsah autonomie jest velmi značný neboť se vztahuje na organisaci a správu obcí i okresů, náboženské věci, vyučování, veřejnou péči a zdravotnictví, sociální péči a zákonodárství na